

DE LA LINGÜÍSTICA CONTRASTIVA A LA INTERCOMPENSIÓ. ESTRATÈGIES PER FACILITAR L'ACCÉS A LES COMPETÈNCIES RECEPTIVES EN CATALÀ*

ESTEVE CLUA

(Institut de Lingüística Aplicada, Universitat Pompeu Fabra)

1 LA INTERCOMPENSIÓ LINGÜÍSTICA

Des de fa una vintena d'anys, en l'àmbit de la didàctica de llengües estrangeres, principalment en universitats europees però també en algunes universitats americanes, s'ha anat perfilant amb èxit exponencial una nova disciplina coneguda com a Didàctica de la Intercompensió Lingüística, a la base de la qual hi trobem dues disciplines més. D'una banda, l'anomenada *recerca sobre l'aprenentatge de terceres llengües*, disciplina que defensa la utilització sistemàtica de les competències adquirides en altres llengües per a l'aprenentatge d'una tercera, d'una quarta o d'una cinquena llengua estrangera. De l'altra banda, també durant aquest període i principalment en l'àmbit europeu s'ha començat a desenvolupar una nova disciplina centrada en l'estudi de mètodes adreçats a l'adquisició, no ja d'una tercera llengua, sinó de diferents llengües de manera simultània. És el que es coneix com a *didàctica de l'aprenentatge simultani de llengües*. Es tracta d'una metodologia que pot suposar un estalvi important de temps i d'esforç intel·lectual quan s'aplica a l'aprenentatge de llengües semblants (llengües d'una mateixa família lingüística). Cal tenir en compte que en principi els objectius d'aprenentatge perseguits amb aquests mètodes abasten únicament la comprensió escrita i en alguns casos també la comprensió oral.

S'entén per intercompensió la capacitat de comprendre una llengua estrangera sense haver-la apresada, a partir de les similituds que manté amb la nostra llengua materna o amb una altra llengua que coneixem. Des d'un punt de vista comunicatiu, el concepte d'intercompensió fa referència a la comunicació que s'estableix entre interlocutors que parlen respectivament la seva llengua. Els exemples de comunicació entre comunitats lingüístiques diferents mitjançant la intercompensió no són gens estranys. En el context

europèu se sol fer referència al cas dels països escandinaus de llengua germànica com Dinamarca, Noruega i Suècia com a paradigma de la intercomprensió, a partir d'un treball escolar de les bases gramaticals de les altres llengües que permeti copsar-ne les semblances i diferències per arribar a una competència receptiva. Però també s'usa la intercomprensió entre diferents varietats del xinès mandarí o entre varietats lingüístiques de l'Àfrica occidental. I és que en el fons la intercomprensió és produïda també en graus diferents entre varietats d'una mateixa llengua (p. ex. entre un barceloní i un mallorquí).

L'aparició d'aquesta disciplina s'ha produït en un context sociolingüístic especial en què la necessitat de potenciar el plurilingüisme és cada vegada més necessària per a la majoria de grups humans.

La (aparent) controvèrsia entre el manteniment de la diversitat lingüística, com a patrimoni de tota la humanitat, i les necessitats d'intercomunicació entre grups que tenen llengües diferents ha acompanyat l'espècie humana al llarg de la història, però avui dia és cada vegada més tangible per a un nombre més elevat de persones i comunitats lingüístiques. Es pot dir que la necessitat imperiosa de conèixer altres llengües, que anteriorment era una característica de les comunitats amb llengües *minoritzades*, és viscuda avui dia, en un context sociolingüístic nou, per moltes altres comunitats amb llengües *nacionals* o *centrals*. Aquesta nova situació sociolingüística es pot explicar per raons diverses i variades. Una d'aquestes raons, si més no en el cas de les zones més desenvolupades econòmicament i tecnològicament, té a veure amb el conjunt de processos que coneixem com a globalització, que ha produït un augment considerable de les possibilitats d'interrelació entre persones que pertanyen a grups lingüístics diferents. D'una banda l'ampliació de les àrees de mercat tradicionals implica conèixer noves llengües per poder tractar amb nous agents d'intercanvi comercial que pertanyen a diferents comunitats lingüístiques. De l'altra, les comunicacions via satèl·lit i la Internet permeten la visualització d'emissions i el contacte quotidià amb persones i amb continguts de procedències allunyades, que sovint han estat produïts en llengües diferents a la dels receptors. Una altra de les raons que permet explicar aquest nou context sociolingüístic i que en gran part està molt relacionada amb l'anterior, és l'aparició de nous àmbits d'organització política supraestatal, que se solen produir a nivell continental. N'és un exemple clar el procés d'integració europea, que va més enllà de l'àmbit econòmic tot abastant els àmbits polítics i culturals. La creació de la Unió Europea implica la necessitat de plantejar-se, d'una manera diferent al que es donava fins ara al si dels diferents estats membres, la superació de les dificultats sorgides de la interrelació i la intercomunicació entre un nombre considerable de comunitats europees que tenen llengües diferents.

Ens trobem, doncs, davant d'una ampliació considerable de les àrees clàssiques de comunicació humana, que havien permès fins ara a moltes comunitats mantenir-se plenament monolingües; a la vegada aquesta extensió de les zones i els àmbits d'interrelació suposa per a molts individus la necessitat d'abandonar el monolingüisme per poder desenvolupar-se plenament. Per a les llengües *petites* com el català aquesta nova situació comporta la possibilitat que, en augmentar tan considerablement els contactes entre comunitats lingüístiques diferents i en ser molts més els afectats per l'aparent atzucac entre diversitat lingüística i intercomunicació, es replantegi d'una manera diferent a la que ha imperat fins ara l'organització de les comunicacions interlingüístiques en els diferents àmbits (des del global fins al local, passant pel supraestatal, l'estatal i el regional). És a dir, que es plantegi una organització més harmoniosa de la interrelació entre els diferents grups lingüístics humans des de la diversitat lingüística i no contra la diversitat lingüística.

La qüestió és molt complexa; tant, segurament, com complexa és la humanitat. Però el que sembla clar, i cada cop per a més gent, és que una de les estratègies bàsiques per augmentar la intercomunicació entre els diferents grups lingüístics, sense perdre la riquesa que comporta la diversitat lingüística que ha creat la humanitat durant molts segles, consisteix a potenciar el plurilingüisme, d'una manera efectiva i massiva.¹ En realitat, però, el que sol ocórrer moltes vegades, és que aquesta necessària potenciació del plurilingüisme se circumscriu a l'aprenentatge de l'anglès, que ha esdevingut la llengua de comunicació internacional, o com a molt, alguna altra llengua exponent de l'oligoglòssia lingüística (en el sentit de Moreno Cabrera 2006). D'aquesta manera, i mentre no hi hagi una política lingüística planetària més equitativa, cada cop hi ha més gent que veu l'anglès com una solució pràctica a les seves necessitats d'intercomunicació amb altres grups, tant si es tracta de grups lingüísticament propers (pertanyents, per exemple, a una mateixa família lingüística), com de grups que tenen llengües considerablement diferents.

En l'àmbit de la Unió Europea la situació és, almenys sobre el paper, sensiblement diferent. En principi hi ha la intenció de desenvolupar una política lingüística que tendeixi a la preservació de la riquesa cultural i lingüística dels estats que la formen, com a símbol de la identitat europea.² En conseqüència, encara que d'una banda es potencia l'anglès com a llengua de co-

1. Vegeu-ne una mostra a Bastardas (2002), una anàlisi molt interessant d'aquesta qüestió des de la perspectiva de 'la complexitat'.

2. Una altra cosa és que els estats vulguin preservar la riquesa cultural i lingüística dels diferents grups que els constitueixen. Això és el que passa, per exemple, a Espanya on la constitució estableix un tracte que potencia clarament la llengua castellana i discrimina les altres llengües. Per això és molt difícil que el català obtingui un reconeixement de les institucions europees que li és negat en l'àmbit del seu estat.

municació global, de l'altra es mantenen una sèrie de funcions per a les llengües dels diferents estats que constitueixen la Unió. Es tracta, en el fons, d'establir una sèrie de contrapesos a la preponderància excessiva de la llengua franca. Així en el marc educatiu s'estableix com a objectiu, més o menys realista, que el màxim d'alumnes aprenguin almenys dues llengües vives (una de les quals, sol ser l'anglès) a més de la seva llengua materna. Es tracta, doncs, d'evitar que l'aprenentatge escolar de l'anglès absorbeixi tots els esforços dedicats a l'aprenentatge d'idiomes.

Atès que aconseguir un plurilingüisme actiu i de forma massiva més enllà de dues o tres llengües no sembla un objectiu gaire realista, potser cal rebaixar els objectius per la banda del tipus de plurilingüisme, per no renunciar a la comunicació plurilingüe. És a dir, perquè persones de diferents llengües es puguin comunicar no és imprescindible que tinguin una competència activa mútua en les diferents llengües; n'hi ha prou que dominin les competències receptives en les llengües dels seus interlocutors. Aquesta diferenciació entre competències actives (parlar i escriure) i receptives (entendre i llegir) és bàsica per potenciar la intercomunicació plurilingüe, ja que el plurilingüisme receptiu, o intercomprensió, és molt més realista perquè exigeix menys esforç i menys temps d'aprenentatge, sobretot quan es tracta d'aprendre llengües emparentades genèticament amb la de l'aprenent.

En aquesta línia, el Council of Europe amb la creació del *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, i l'European Centre for Modern Languages amb el *Cadre de Référence pour les Approches Plurielles des Langues et des Cultures* han obert les portes a la necessitat de completar la competència productiva en dues llengües vives, desitjable per a tots els joves europeus, amb competències receptives en altres llengües. És a dir que des de les institucions europees es potencia també l'opció didàctica de la intercomprensió com una via per superar els problemes de comunicació entre els europeus.

2 LA INTERCOMPRESIÓ ENTRE LENGÜES ROMÀNIQUES

Si com dèiem més amunt, el creixement dels estudis sobre la intercomprensió en els darrers anys ha estat exponencial, aquest creixement s'ha produït d'una manera remarcable en l'àmbit de les llengües romàniques. Sense por a equivocar-nos, crec que es pot dir clarament que en la nostra família lingüística és on més han proliferat els projectes i els estudis relacionats amb la intercomprensió. Un exemple molt clar n'és el projecte EuroCom.

EuroCom (<http://www.eurocomresearch.net/>) és el nom d'un projecte europeu sobre intercomprensió que acull un nombre considerable d'investigadors, amb la finalitat compartida d'oferir als europeus que disposen d'un bon coneixement d'alguna llengua eslava, germànica o romànica un mètode

intercomprensiu per poder accedir amb facilitat a les altres llengües de la seva família lingüística. L'objectiu del projecte EuroCom és potenciar el plurilingüisme per la via de les competències lingüístiques receptives (la competència lectora, en un primer moment) sense exigir un esforç complementari excessiu. I com a estratègia bàsica utilitza l'explotació cognitiva del parentiu existent entre les llengües d'una mateixa família o grup. En l'actualitat s'està aplicant simultàniament a les tres grans famílies de llengües europees: Eurocomrom per a les llengües romàniques, sota la direcció del professor Horst Klein; Eurocomgerm per a les germàniques, sota la direcció de la professora Britta Hu-feisen; i Eurocomslav per a les eslaves, sota la direcció del professor Lew Zybatow. Una altra branca del projecte, Eurocomdidact, dirigida pel professor Franz-Joseph Meißner, se centra en les recerques sobre la didàctica i l'aprenentatge del pluringüisme i la intercomprensió.³ Finalment, amb l'obertura de l'EuroComCenter s'ofereix la possibilitat d'accedir a cursos sobre eurocomprensió via Internet.

La branca més desenvolupada del projecte és la de les llengües romàniques. L'any 2000 es va publicar *Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können*, de H. G. Klein i T. D. Stegmann, el primer manual per a la intercomprensió de les llengües romàniques, pensat per a estudiants alemanys amb un bon coneixement del francès. En aquest cas, les llengües meta eren el català, l'espanyol, el francès, el portuguès i el romanès. Posteriorment, aquesta obra ha estat adaptada al romanès (Reinheimer *et alii* 2001), a l'italià (Giudicetti *et alii* 2002), al portuguès (Göttsche *et alii* 2003), al català (Clua *et alii* 2003), a l'anglès (McCann *et alii* 2003), al francès (Meissner *et alii* 2004) al polonès (Galinska-Inacio *et alii* 2004), i a l'espanyol (Martín Peris *et alii* 2005) i al gallec (Labraña *et alii* 2009) entre altres llengües.

Un aspecte que considerem remarcable del projecte Eurocomrom és que, a diferència dels altres projectes d'intercomprensió romànica, des d'un principi ha estat conseqüent amb la seva ideologia plurilingüe —en el sentit de valorar positivament les situacions plurilingües, d'acord amb Moreno Cabrera (2006)— i d'igualtat entre les llengües, i no s'ha limitat a treballar únicament amb les llengües romàniques amb més parlants (castellà, francès, italià i portuguès), sinó que ha tingut en compte des del primer manual d'intercomprensió (Klein *et alii* 2000) llengües quantitativament menys poderoses com el català i el romanès. Des del punt de vista de la llengua catalana, aquest rebuig inicial de la ideologia oligoglòssica, entesa com a «ideologia que justifica y promueve la imposición de un número reducido de lenguas a varias comunidades plurilingües» (Moreno Cabrera 2006: 80), és molt important, ja que això ha suposat per a la nostra llengua ser des d'un principi objecte de l'aprenentatge intercomprensiu europeu.

3. A Meissner (2004) hi trobareu una introducció excel·lent a la didàctica de la intercomprensió.

Altres projectes remarcables que s'han centrat en l'àmbit de la intercomprensió entre llengües romàniques són:

- EuRom4/5 (<http://www.eurom5.com>)
- Euromania (<http://www.euro-mania.eu>)
- Galatea/Galanet/Galapro (<http://www.galanet.eu>)
- Itinéraires romànics (<http://unilat.org/DPEL>)
- Ariadna/Minerva (<http://site.voila.fr/gerflint/Italie2/benucci.pdf>)
- Romanica Intercom (<http://www.romanicaintercom.com>)
- Redinter (<http://redinter.eu/web>)
- IC4+ (<http://www.eurocampusweb.eu/ca/eurocampus/projectes/projecte-ic4>)

3 LINGÜÍSTICA CONTRASTIVA I INTERCOMPENSIÓ

A la base d'aquests mètodes intercomprensius sempre hi ha un treball a fons de lingüística contrastiva, d'anàlisi comparativa dels diferents nivells lingüístics (fonològic, morfològic, sintàctic, semàntic i ortogràfic) de les llengües que es tracta d'aprendre. Aquest treball permet sintetitzar les semblances i les diferències entre els grups lingüístics i facilitar-ne l'aprenentatge. En el cas de l'Eurocomrom, aquesta anàlisi contrastiva se sistematitza en set àmbits anomenats els set sedassos, que recullen aspectes lèxics (el lèxic internacional i el lèxic panromànic), ortogràfics (grafies i pronunciacions), fònics (correspondències fòniques), sintàctics (estructures sintàctiques panromàniques) i morfològics (elements morfosintàctics, i prefixos i sufixos). Podem exemplificar-ho amb correspondències fòniques com les següents.

La *-l-* intervocàlica de les llengües romàniques sovint es correspon amb una *-r-* en romanès.

r	RO: <i>sare, cer, popor</i>	l, Ø	CAT: <i>sal, cel, poble</i> ES: <i>sal, cielo, pueblo</i> FR: <i>sel, ciel, peuple</i> IT: <i>sale, cielo, popolo</i> PO: <i>sal, céu, povo</i>
---	-----------------------------	------	---

Elisió de *-n-* intervocàlica en portuguès.

PO VOC + VOC <i>lua, ter, geral</i>	≡	voc + n + voc	CAT: <i>lluna, tenir, general</i> ES: <i>luna, tener, general</i> FR: <i>lune, tenir, général</i> IT: <i>luna, tenere, generale</i> RO: <i>lun , a ine, general</i>
---	---	----------------------	--

Un altre exemple de treball contrastiu és la palanca (o pont) següent, extreta del curs IC4+ d'intercomprensió romànica de l'Eurocampus de l'Euroregió Pirineus Mediterrània. A partir de la selecció d'elements contrastius com aquests se seleccionen els textos per treballar la intercomprensió a classe, sense, però, presentar aquests materials; es tracta que els estudiants arribin a copsar aquestes regularitats i puguin establir gramàtiques hipotètiques de les diferents llengües romàniques.

Palatalització de l'oclusiva velar inicial en francès.

	PO	ES	CAT	OC	FR	IT
Palatalització inicial en francès	<i>cabra</i>	<i>cabra</i>	<i>cabra</i>	<i>cabra</i>	<i>chèvre</i>	<i>capra</i>
CH/C	<i>cavalo</i>	<i>caballo</i>	<i>cavall</i>	<i>caval</i>	<i>cheval</i>	<i>cavallo</i>
	<i>carregar</i>	<i>cargar</i>	<i>carregar</i>	<i>cargar</i>	<i>charger</i>	<i>caricare</i>
	<i>campo</i>	<i>campo</i>	<i>camp</i>	<i>camp</i>	<i>champ</i>	<i>campo</i>

4 APROFITAMENT DEL TREBALL CONTRASTIU PER ACCELERAR LA COMPRESIÓ DEL CATALÀ

L'anàlisi contrastiva en què es fonamenten els mètodes intercomprensius, adreçats a l'aprenentatge simultani de llengües d'un mateix grup lingüístic, s'ha revelat també molt útil per facilitar l'adquisició de competències receptives en una sola llengua. A Clua (2010) exposàvem algunes estratègies d'intercomprensió entre llengües romàniques que havíem utilitzat en els cursos d'aprenentatge de català dels estudiants no catalanoparlants que vénen a cursar els estudis de traducció i interpretació a la Universitat Pompeu Fabra. El que presentem ara són un conjunt d'estratègies contrastives que afavoreixen la comprensió del lèxic català a partir de l'espanyol i que per tant poden facilitar un accés més ràpid a la comprensió de textos en català per part de professors i investigadors nousvinguts de la mateixa universitat.

	Espanyol	Es ⇔ Cat	Català	Característiques del Català
1	<i>fiesta, tierra</i>	ie ⇔ e	<i>festa, terra</i>	no hi ha diftong
2	<i>puerta, escuela</i>	ue ⇔ o	<i>porta, escola</i>	
3	<i>gato, parlamento</i>	-o ⇔ ø	<i>gat, parlament</i>	sense marca de masculí -o final
4	<i>cabo, lobo</i>	-bo ⇔ -p	<i>cap, llop</i>	b, d i g en situació final es pronuncien p, t i k
5	<i>soldado, doctorado</i>	-do ⇔ -t	<i>soldat, doctorat</i>	
6	<i>amigo, ciego</i>	-go ⇔ -c	<i>amic, cec</i>	
7	<i>pan, vino, camión, mano, balcón</i>	-n ⇔ ø	<i>pa, vi, camió, mà, balcó</i>	elisió de -n final de paraula després de vocal tònica
8	<i>bilo, hierro, barina</i>	h ⇔ f	<i>fil, ferro, farina</i>	f inicial en lloc de b
9	<i>libro, luna, lana</i>	l ⇔ ll	<i>llibre, lluna, llana</i>	ll inicial en lloc de l
10	<i>lleno, llorar, llano</i>	ll ⇔ pl	<i>ple, plorar, pla</i>	pl inicial en lloc de ll
11	<i>oreja, viejo, vieja</i>	j ⇔ ll	<i>orella, vell, vella</i>	ll en lloc de j
12	<i>ocho, noche, leche</i>	ch ⇔ it, et	<i>vuit, nit, llet</i>	et, it en lloc de ch
13	<i>año, piña</i>	ñ ⇔ ny	<i>any, pinya</i>	ny en lloc de ñ
14	<i>caja, crecer</i>	j, c ⇔ ix	<i>caixa, créixer</i>	ix en lloc de j, c
15	<i>checo, coche</i>	ch ⇔ tx	<i>txec, cotxe</i>	tx en lugar de ch
16	<i>pasaje, viaje, garaje</i>	aje ⇔ atge	<i>passatge, viatge, garatge</i>	-atge en lloc de -aje
17	<i>universidad, humedad</i>	-dad ⇔ -tat	<i>universitat, humitat</i>	-tat en lloc de -dad

Com es pot veure es tracta d'un conjunt d'aspectes majoritàriament fònics que completem amb algunes puntualitzacions ortogràfiques i amb altres aspectes morfològics i sintàctics, del tipus:

Entre els trets gràfics del català criden l'atenció en primer lloc les combinacions de lletres *ix*, *tx*, *tg* i *ny*; a més, igual que en francès i portuguès, en català existeix la *ç* i els accents obert i tancat.

El caràcter asil·làbic de la majoria de clítics del català, que n'explica la gran variació formal per la necessitat d'inserir vocals epentètiques o de suport quan la combinació clíctic+hoste produeix una estructura sil·làbica mal formada:

em pregunto / **m**'he preguntat/ va preguntar-**me** / pregunta'**m**

Els elements particulars de la morfologia verbal catalana: les formes del passat perifràstic, que inicialment se solen confondre amb el futur perifràstic del castellà: vam estudiar/*vamos a estudiar*.

Després d'haver realitzat en una parell d'edicions un curs basat en aquestes estratègies contrastives, d'una durada de sis hores, els resultats han estat molt positius, segons es desprèn de les avaluacions realitzades anònimament

pels participants en el curs, tots ells professor i investigadors acabats d'incorporar a la Universitat Pompeu Fabra.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BASTARDAS, ALBERT (2002): «Política lingüística mundial a l'era de la globalització: diversitat i intercomunicació des de la perspectiva de la 'complexitat'». *Noves SL. Revista de Sociolingüística* (estiu 2002), p. 1-14.
- BONVINO, ELISABETTA / CADDÉO, SANDRINE / PIPPA, SALVADOR / VILAGINÉS, EULÀLIA (2011): *Eurom5*. Roma, Hoepli.
- CLUA, ESTEVE / ESTELRICH, PILAR / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2003): *EuroComRom – Els set sedassos. Aprendre a llegir les llengües romàniques simultàniament*. Aachen, Shaker.
- CLUA, ESTEVE (2008): «Intercomprehension and Catalan: The Eurocom project». *Catalan Review*, vol 21, p. 151-173.
- CLUA, ESTEVE (2010): «Intercomprensión i lingüística comparada». FALUBA, K. / SZIJJ, I. (ed.): *Actes del XIVè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Budapest 2006)*, vol. 3. Barcelona, PAM. p. 151-161.
- COUNCIL OF EUROPE (2001): *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge, Cambridge University Press.
- ESCODÉ, PIERRE / JANIN, PIERRE (2010): *L'intercomprension clé du plurilinguisme*. Paris, Clé international.
- GALINSKA-INACIO, IWONA / RANDAK, ANNA / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2004): *EuroComRom: Siedem filtrów: Jak od razu czytać teksty w językach romańskich*. Aachen: Shaker.
- GIUDICETTI, GIAN P. / MAEDER, CONSTANTINO C.M. / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2002): *EuroComRom – I sette setacci: Impara a leggere le lingue romanze*. Aachen, Shaker.
- GÖTTSCHE, KATJA / DA SILVA, ELKE / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2003): *EuroComRom – Os sete passadores. Saber ler todas as línguas românicas já*. Aachen, Shaker.
- KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2000): *EuroComRom – Die sieben Siebe: Romanische Sprachen sofort lesen können*, Aachen: Shaker.
- LABRAÑA, SABELA / VÁZQUEZ, IGNACIO / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2009): *EuroComRom – As sete peneiras: Saber ler axiña todas as línguas románicas*. Aachen, Shaker.
- MARTÍN, ERNESTO / CLUA, ESTEVE / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2005): *EuroComRom – Los siete tamices. Un fácil aprendizaje de la lectura en todas las lenguas románicas*. Aachen, Shaker.
- MCCANN, WILLIAM J. / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2003): *EuroComRom – The seven sieves: How to read all the Romance languages right away*. Aachen, Shaker.

- MEISSNER, FRANZ JOSEPH / MEISSNER, CLAUDE / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2004): *EuroComRom: Les sept tamis: lire les langues romanes dès le départ; avec une esquisse de la didactique de l'eurocompréhension*. Aachen, Shaker.
- MORENO CABRERA, JUAN CARLOS (2006): *De Babel a Pentecostés. Manifiesto plurilingüista*. Barcelona, Horsori.
- REINHEIMER, SANDA / KLEIN, HORST G. / STEGMANN, TILBERT D. (2001): *EuroComRom – Șapte Site: Să citim și să înțelegem simultan limbile romanice*. Bukarest, Ed. Cavallioti.